

ІСТОРИЧНА БІОГРАФІСТИКА

УДК 273.13(477) «17»

Юрій Стецик

ВІЗИТАТОРИ ВАСИЛІАНСЬКИХ МОНАСТІРІВ ПЕРЕМИШЛЬСЬКОЇ ЄПАРХІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVIII СТ.: БІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД

Проаналізовано сучасні підходи щодо вивчення протоколів візитацій. Подано джерелознавчу характеристику візитаційної документації. Визначено архівні збірки, де зберігаються описи василіанських монастирів. З'ясовано особовий склад візитаційних комісій та їх функціональне призначення. Запропоновано класифікацію протоколів візитацій. Розглянуто біографічні відомості ченців, які проводили ревізії монастирів.

Ключові слова: візитація, василіани, монастир, монах, біографія.

Сьогодні при написанні історико-краєзнавчих та регіональних праць як краєзнавці, так і науковці використовують фактологічні відомості з протоколів візитацій для укладення розвідок з історії окремих населених пунктів, монастирів, чернечого життя та біографій монахів. Адже цей вид документації зумів акумулювати в собі досить різнопланову та змістовну інформацію. Відповідно постає необхідність звернутися до характеристики укладачів цього виду джерел.

Окремо треба згадати спеціально присвячені візитаційній тематиці роботи А. Зінченка. Обмежуючись переважно характеристикою протоколів візитацій польських костелів та василіанських монастирів Волині, Поділля та Київщини, дослідник з'ясував їх походження, функціональне призначення та джерельну вартість [1].

І. Сковчиляс зібрав та впорядкував археографічну інформацію у «Зведеному каталозі збережених описів церков і монастирів». «Каталог» охоплює дані про 27 василіанських монастирів та унійні церкви Львівської єпархії в 2623 поселеннях. Цей каталог містить відомості про протоколи 11 генеральних (1726–1793 рр.) і двох надзвичайних єпископських ревізій (1738 і 1778 рр.) [2]. В останні роки в Україні та Польщі продовжує зростати зацікавлення візитаційними матеріалами, які використовуються для дослідження історії парафіяльних храмів, монастирів [3], церковних братств [4], намісництва (деканатів) та єпархій Київської унійної митрополії [5].

Історіографічний огляд щодо використання протоколів візитацій переконує в нас в тому, що назріла необхідність не тільки укладення каталогів щодо опису монастирської документації та використання її фрагментів для проведення досліджень, але й запровадження до наукового обігу спеціальних, вузькотематичних археографічних збірників, які заповнять значні прогалини у вітчизняному церковному документознавстві. Адже досі монастирські візитації, на відміну від генеральних, залишаються маловивченим джерелом.

Протоколи візитаційних описів монастирів, укладені провінціалами (протоігуменами), зберігалися початково в архіві Провінційної Управи Святопокровської провінції Чину Святого Василія Великого (далі – ЧСВВ), який у розглядуваний період знаходився у Почаївській Лаврі, а їх копії у канцеляріях досліджуваних монастирів та активно використовувалися для адміністративного управління чернечими резиденціями. Зокрема, під час проведення поетапних візитаційних відвідин обителів, уповноважена комісія звертала увагу на наявність у монастирському архіві актів візитацій за минулі роки. Адже візитатори зв'язали інвентарний опис за попередні роки із реальним майновим становищем монастиря. Особлива пильність була зосереджена на виконанні Реформаційних декретів, в яких вказувалися основні недоліки щодо управління монастирем та чернечою братією.

Візитатори проводили не тільки опис майнового становища обителів, але й опитували ченців монастирської братії для збору інформації щодо укладення характеристики настоятеля та ченців обителів. Після поділів Речі Посполитої, в нових суспільно-політичних умовах, ця документація отримала практичне застосування поза межами Провінційної Управи, ставши суб'єктом публічного права в Австрійській монархії. Зокрема, витяги із протоколів візитацій використовувалися прокураторами (особами відповідальними за ведення судових справ) монастирів під час розгляду судових суперечок.

Із означено проміжку часу описи монастирів Перемишльської єпархії збереглися в «архіві історії Унії», що увійшов до 201 фонду Центрального державного історичного архіву України в м. Львові. В цьому фонді вдалося віднайти дві книги протоколів візитацій василіанських монастирів

Галичини, Холмщини, Підляшшя, Волині, Поділля, Київщини, які збереглися за окремі роки із часового проміжку 1730–1767 рр. В одну із книг вписано тогочасні копії візитаційних інвентарних описів монастирів Перемишльської єпархії [6]. Привертає увагу те, що в цій книзі більшість розглянутих монастирів описані у двох (Білина, Дерезичі, Добромиль, Летня, Лішня за 1763–1764 рр.), а в поодиноких випадках трьох (Чернилява за 1764–1766 рр.) протоколах.

Інша книга візитаційної документації, до якої вписано акти розслідувань, відома під назвою «Визита разныхъ монастырей за 1745–1750 годы», збереглася як тогочасна копія [7]. До неї увійшли укладені візитатором характеристики чернецтва, які населяли монастирі Святопокровської провінції. Серед всієї сукупності описів віднайдено відомості про насельників чернечих осередків Перемишльської єпархії, які відвідали візитатори у 1747 р. Проте до книги вписано ченців монастирів не всієї єпархії, а тільки деякі із них (Добромиль, Лішня, Лаврів, Спас, Топільниця, Щеплоти, Чернилява), які очевидно встигла відвідати делегована комісія візитаторів впродовж одного року. Нажаль, із плином часу рукопис зазнав значних пошкоджень і відповідно сучасні дослідники не мають змоги відчитати окремі фрагменти тексту документів.

Під час джерелознавчих пошуків з'ясовано, що окремі протоколи візитацій (іменовані у джерелах як «акти обстежень») потрапили до архіву василіанського чину. Цей архів почав формуватися у Львові після 1772 р., адже до цього часу провінційний архів функціонував у Почаєві, коли із приєднанням Галичини до Австрійської монархії Святопокровська провінція була реорганізована і відбулося утворення Галицької провінції ЧСВВ (із 1780 р.). Її центральний архів та бібліотека були укомплектовані переважно із документальних збірок місцевих василіанських монастирів. Адже після укладення протоколу візитації один із його примірників залишався у канцелярії монастиря, що візитувався. Під час наступної візитації делегована комісія використовувала цей протокол для ревізії монастирського майна, помічаючи у новому протоколі зміни, які відбулися за певний проміжок часу. У цьому фонді найбільш чисельно представлені акти ревізії Добромильського монастиря за 1767, 1773 та 1803 рр. [8].

Інша частина архіву василіанського чину, переважно інвентарні описи, які входили до візитаційної документації, зберігаються у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка. Зокрема вдалося віднайти інвентарні описи Білинського, Спаського та Верхратського монастирів із другої половини XVIII ст. [9].

Протоколи візитацій можна умовно поділити на єпископські (генеральні), деканальні та монастирські. Такий поділ зумовлений тим, що василіанські монастирі в розглядуваний період юрисдикційно були підпорядковані не місцевому єпископу, а провінційній управі Чину. Про що й підтверджують багаторічні опрацювання візитаційної документації Перемишльської унійної єпархії. У Держаному Архіві міста Перемишля (Польща) збереглися протоколи єпископських (друга половина XVIII – перша третина XIX ст.) та деканальних (кінець XIX – початок XX ст.) візитаційних описів парафіяльних храмів згаданої єпархії [10, с. 45–47]. Однак, в цих документах відсутні описи монастирів, оскільки останні не завжди посідали парафіяльні храми, а виконували функції духовної формації чернецтва. І тільки із передачею монастирів у юрисдикцію єпископів (1783 р.) починають укладатися звіти про персональний склад монастирів, які надсилалися до єпархіального управління [11]. До цих звітів іноді долучалися відомості про становище обителів. На даний час не віднайдено протоколів єпископських візитацій із першої половини XIX ст. в яких би подавався опис монастирів.

Оскільки василіанські монастирі Перемишльської єпархії із 1739 р. входили до Святопокровської провінції ЧСВВ, тому візитування монастирів проводили делеговані протоігуменом комісари. Якщо в актах розслідування, які укладалися під час візитацій монастирів у 1747 р. не вказано делегованої комісії, то у пізніших протоколах візитацій 1763–1766 рр. зазначено комісарів. Впродовж 1763 р. ревізію монастирів проводив о. Йосафат Висоцький, архимандрит Жовківського монастиря, вікарій Святопокровської провінції, а протоколи візитацій укладав о. Юстин Ілляшевич, ігумен Львівського монастиря. У наступних 1764–1766 рр. оглядини монастирів продовжив о. Йосафат Седлецький, протоігумен Святопокровської провінції, якому допомагали о. Анастасій Пйотровський, секретар управи Святопокровської провінції, о. Клеопій Кірбаль, ігумен Дерезицький, о. Методій Гордовський, ігумен Лішнянський [6].

Мета дослідження – реконструювати біографічні відомості ченців, які були залучені до проведення візитацій монастирів.

Тож розглянемо біографічні відомості про візитаторів монастирів. Висоцький Йосафат – світське ім'я Яків. Батьки – Іван Сас та Марія. Народився 23 жовтня 1709 р. у с. Святе Перемишльської землі. Закінчив філософські студії у Ярославській школі отців єзуїтів. Вступив до чернецтва 23 вересня 1733 р. у Добромилі. Після нетривалих чернечих випробувань 14 липня 1734 р. склав чернечі обіти професа та отримав ієрейські свячення 24 червня 1735 р. із рук перемишльського владика Єроніма Устрицького у Перемишльському кафедральному соборі та

повернувся назад до Добромильського монастиря. Після року проповідування призначений ігуменом катедрального собору у м. Перемишлі, де також виконував обов'язки проповідника (2 р.), а далі став офіціалом (3 р.). У серпні 1740 р. відісланий до Львова, будучи ігуменом монастиря при Ставропігійній церкві. 1 травня 1741 р. призначений київським митрополитом Атанасієм Шептицьким на посаду київського офіціала та переведений до Битенського монастиря, де упродовж трьох років був ігуменом обителі. Уповноважений проводити візитації монастирів Святопокровської провінції. Згодом скерований до Крилоського монастиря для виконання обов'язків галицького офіціала, а через півроку проводив візитації монастирів Правобережної України. У серпні 1744 р. відісланий до Жовкви, будучи ігуменом монастиря впродовж 2 років. Із 1746 р. – ігумен Крехівської обителі, де урядував 8 років. Урочиста номінація на посаду ігумена відбулася 17 січня 1747 р., її провів о. Єронім Озимкевич, соцій Святопокровської провінції. На другій Берестейській капітулі (1751 р.) обраний консультором Святопокровської провінції. Поєднував обов'язки консультора та ігумена Жовківського монастиря, а у 1754 р. отримав привілей на Жовківську архимандрію. Номінований на архимандрита коад'ютором Київської митрополії та холмським владикою Феліціаном Володковичем у Білостоці. У 1763 р. на Білостоцькій капітулі обраний вікарієм провінціала (протоігумена) та консультором для монастирів Перемишльської єпархії. Проживав до 1775 р. у Жовківському монастирі, будучи архимандритом, а далі переїхав до Добромиля. Час та місце смерті не встановлені [12, с. 44].

Наступний візитатор Ілляшевич Юстин – світське ім'я Іван. Батьки Іван та Тетяна. Народився у травні 1708 р. в с. Мерещеві Руського воєводства. У світському житті здобув теологічну освіту у Львівському єзуїтському колеґіумі. 21 листопада 1738 р. вступив до Львівського Святоюрського монастиря. Через два роки, а саме 6 січня 1740 р., владика Атанасій Шептицький рукоположив його в священничий сан. На початку 1740-х рр. виконував функції проповідника у Бесідах. Впродовж десяти місяців був офіціалом Галицької катедри Львівської унійної єпархії. Із 1751 р. призначений ігуменом Львівського Святоюрського монастиря. З 1754 р. – ректор теологічних студій при цій же обителі. У 1755 р. обраний консультором Святопокровської провінції ЧСВВ, та водночас призначений настоятелем Почаївського монастиря. Через чотири роки, у 1759 р. повторно обраний консультором, а також призначений ігуменом Лаврівської обителі, де урядував упродовж 1759–1766 рр., активно розбудовуючи монастир. З 1766 р. очолював монастир у Спасі. Наприкінці 1760-х рр. захворів. Через хворобу був скерований до одного із Львівських монастирів на лікування, де оздоровився. Впродовж 1773–1776 рр. виконував функції духівника у Крехівській обителі. 31 липня 1776 р. помер і був похований у Львівському Святоонуріївському монастирі [13, арк. 725].

Сідлецький Йосафат – світське ім'я Йосиф-Константин. Батьки – Станіслав та Францішка із Песчеровських. Народився в 1716 р. у Волинському воєводстві. Отримавши добрі знання із права, філософії, а також моральної теології, вступив 1 серпня 1745 р. до Милецького монастиря (Володимирська єпархія). Після вступу відісланий до Почаєва для відбуття новіціату, де через рік, 3 вересня 1746 р. склав довічні обіти професа. Після цього був секретарем Святопокровської провінції під час урядування протоігумена Іпатія Білинського. Через рік, 27 серпня 1747 р. висвячений у ієромонахи із благословення луцького єпископа Теодозія Рудницького. Того ж року на Берестейській капітулі (16 серпня 1747 р.) обраний помічником секретаря при новообраному протоігумені Сильвестрі Коблянському. А через рік, після смерті секретаря провінції о. Севастьяна Білинського, у червні 1748 р. обраний консультором провінційної управи, виконуючи обов'язки секретаря провінції. Водночас був ігуменом Білостоцького монастиря. Після трьох років урядування обраний на Берестейській капітулі (2 липня 1751 р.) третім консультором провінційної управи. Водночас призначений ігуменом Лаврівського монастиря. У 1753 р. луцький єпископ Сильвестр Рудницький номінував о. Йосафата настоятелем Овруцької архимандрії, що затверджено привілеєм польського короля Августа III. На Берестейській генеральній капітулі (3 липня 1759 р.) обраний протоконсультором Чину. Через чотири роки врядування на Білостоцькій провінційній капітулі (липень 1763 р.) обраний протоігуменом Святопокровської провінції. Помер 8 січня 1775 р. в монастирі Овруцької архимандрії [13, арк. 454].

Пйотровський Анастасій – світське ім'я Андрій. Батьки – Петро та Агата. Народився у вересні 1729 р. в с. Сусолів Перемишльської землі. По завершенні Львівської школи 6 березня 1748 р. вступив до чернецтва у Добромилі, де після року новіціату 19 березня 1749 р. склав чернечі обіти професа та відбув на студії з риторики до Гощі. Після одного року та чотирьох місяців навчання у серпні 1750 р. скерований до Львова на студії з теології та філософії. Під час проходження навчання отримав різні ступені свячень: 14 червня 1751 р. – піддиякон, 14 січня 1752 р. – диякон, 10 січня 1753 р. – ієрейське свячення із рук львівського владика Лева Шептицького. По завершенні Львівських студій у серпні 1756 р. направлений до Замостя як місіонер. Звідтіля у серпні 1757 р. вирушив до Лаврова, де був проповідником та наставником філософії, а через рік став професором філософії. У серпні 1760 р. відісланий до Добромиля для викладання теології. По

двох роках викладання прибув до Львова, де впродовж року викладав теологію. Після обрання на Білостоцькій капітулі (1763 р.) провінціалом Йосафата Седлецького, Овруцького архимандрита, призначений секретарем та касиром провінції. 1768 р. – ігумен Львівського монастиря Св. Юрія. Через два роки відбув до Загорівського монастиря, будучи вікарієм та сповідником. На Берестейській генеральній капітулі (1772 р.) обраний секретарем провінції. На Унівській провінційній капітулі (1776 р.) номінований протоконсультором провінції та ігуменом Загорівського монастиря. Тороканська генеральна капітула (1780 р.), яка проголосила утворення Галицької Святоспаської провінції, обрала протоігуменом (провінціалом) цієї провінції о. Анастасія. Добре володів польською та «руською» мовами, був професором теології та філософії. Помер 20 листопада 1792 р. [12, с. 169].

Кірбаль Клеопій – світське ім'я Іван. Народився 17.10.1726 р. в м. Фельштин Перемишльської єпархії. Батьки Олександр та Мар'яна. Вступив 1755 р. до чернецтва у Добромили. Після дев'яти місяців чернечих випробовувань у Почаївському новіціаті 25.03.1756 р. склав чернечі обіти професа. Відправлений на теологічні студії до Добромиля, де навчався 2 роки. По їх завершенні отримав піддияконівські (25 липня 1757 р.), дияконівські (6 серпня 1757 р.) та ієрейські (15 серпня 1757 р.) свячення із рук перемишльського владики Онуфрія Шумлянського у Валяві. Після цього відправлений до Піддубців для виконання обов'язків проповідника. Через три роки переїхав до Чернильї, будучи також проповідником упродовж 3 років. У 1763 р. скерований до Дерезицького монастиря, де був спочатку проповідником, а згодом став ігуменом (два роки). По завершенні урядування призначений вікарієм Святоспаського монастиря. Через 9 місяців переїхав до Терехівської обителі, будучи вікарієм упродовж двох років. Звідтіля відправлений до Золочева, де призначений вікарієм у Бучині. Згодом скерований на посаду настоятеля Дерезицької обителі, де перебував до 1774 р. Потім номінований ігуменом монастиря у Луці, де урядовав до 1778 р. Помер у 1781 р. [14, арк. 231].

Гордовський Методій – світське ім'я Михайло. Батьки – Теодор та Теодозія. Народився у вересні 1708 р. в м. Сокаль Белзького воєводства. Здобув теологічну освіту у Львівському колеґіумі отців театинів. 9 квітня 1734 р. отримав ієрейські свячення від львівського владики Атанасія Шептицького. 21 вересня 1734 р. вступив до чернецтва у Львівському монастирі Св. Юрія. Після року випробовувань 9 жовтня 1735 р. склав чернечі обіти професа. Призначений проповідником у цьому ж монастирі. У 1737 р. призначений помічником митрополита, будучи асистентом упродовж двох років. У вересні 1739 р. призначений ігуменом Добромильського монастиря. В липні 1742 р. відісланий до Луцька, будучи аудитором курії луцького владики Теодора Рудницького, а через 10 місяців вибув до Жовкви на посаду ігумена. Із жовтня 1743 р. – ігумен у Верхраті, з квітня 1744 р. – ігумен у Терехівлі, з липня 1746 р. – ігумен Святоспаського монастиря, з січня 1747 р. – у Володимирі, будучи аудитором владики Теофіла Годобського, протоігумена Святопокровської провінції. В липні цього ж року вибраний аудитором та ігуменом Верхратського монастиря. На Берестейській капітулі (1751 р.) обраний секретарем провінції, виконуючи ці обов'язки впродовж чотирьох років, будучи водночас ігуменом у Верхраті. У вересні 1756 р. переїхав до Гощі, де був ректором монастирської школи. 3 травня 1757 р. – ігумен у Бесідах, з лютого 1760 р. – ігумен у Верхраті, з серпня 1764 р. – ігумен Лішнянського монастиря [12, с. 61].

Серед ченців, які проводили візитаційні огляди монастирів, зустрічаємо передусім представників провінційної управи Святопокровської провінції (протоігумена, консульторів, нотарія). Відповідно до конституцій чину саме для цих урядників визначався обов'язок стежити за становищем підпорядкованих їм монастирів. З цією метою організовувалися візитаційні комісії, до складу яких входили, окрім згаданих урядників, також настоятелі інших монастирів. Ченці-візитатори відзначалися належним рівнем духовної освіти. Більшість із них не тільки здобули чернечі студії з риторики, філософії, теології, але й здійснили успішну духовну кар'єру, ставши не тільки настоятелями обителей, але й архимандритами та урядниками Чину.

Список використаних джерел

1. Зінченко А. Акти візитації монастирів і костьолів XVIII – першої половини XIX ст. як історичне джерело / А. Зінченко // Подільська старовина. Науковий збірник на пошану вченого і краєзнавця В. Д. Отамановського / Відповідальний редактор В. А. Косаківський. – Вінниця, 1993. – С. 205–213.
2. Скочиляс І. Генеральні візитації Київської унійної митрополії XVII – XVIII століть: Львівсько-Галицько-Кам'янецька єпархія, т. 2: Протоколи генеральних візитацій / І. Скочиляс. – Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2004. – ССVIII + 512 с.
3. Александрович В. Протоколи візитацій Луцького Хрестовоздвиженського (братського) монастиря 1752 та 1763 років / В. Александрович // Ковчег. – Ч. 5. – 2007. – С. 335–383.
4. Isajewycz J. Bractwa cerkiewne w diecezjach przemyskich obrządku wschodniego w XVI–XVIII wieku / J. Isajewycz // Polska – Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa. – Т. 3. – Przemysł: Południowo-Wschodni Instytut Naukowy, 1996. – S. 63–74.
- 5.

Nabywaniec S. Diecezja przemyska greckokatolicka w latach 1772–1795 / S. Nabywaniec // Premisla Christiana. – Przemyśl: Przemyski Instytut Teologiczny, 1992/1993. – S. 9–294. 6. Центральний державний історичний архів України, м. Львові (далі – ЦДАІ України), ф. 201, оп. 4, спр. 613, арк. 1–645. 7. Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów w Krakowie. – Zespół Ławra Poczajowska. – Sygn. 2. Skrutenia. 8. ЦДАІ України, ф. 684, оп. 1, спр. 1351, 1359, 1370. 9. Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника (далі – ВР ЛННБ ім. В. Стефаника), ф. 3, спр. 1243/5, 1243/6. 10. Krochmal A. Akta wyznaniowe w zasobie archiwum państwowego w Przemyślu / A. Krochmal. – Przemyśl: Archiwum państwowo w Przemyślu, 1993. – S.45–49. 11. Archiwum Państwowo w Przemyślu. – Zespół. Archiwum Biskupstwa Greckokatolickiego w Przemyślu. – Sygn.222. – S. 1–104. 12. Стецик Ю. Василянське чернецтво Перемишльської єпархії (друга половина XVIII ст.): словник біограф / Ю. Стецик. – Жовква: Місіонер, 2015. – 388 с. 13. ВР ЛННБ, ф.3, спр.435, арк. 725. 14. Там само, спр. 614, арк. 231.

Юрий Стецк

ВИЗИТАТОРЫ ВАСИЛИАНСКИХ МОНАСТЫРЕЙ ПЕРЕМЫШЛЬСКОЙ ЕПАРХИИ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XVIII ВЕКА: БИОГРАФИЧЕСКОЙ ОБЗОР

Проанализированы современные подходы к изучению протоколов визитаций. Подано источниковедческую характеристику визитационной документации. Определены архивные сборки, где хранятся описания василианских монастырей. Определено личный состав визитационных комиссий и их функциональное назначение. Предложена классификация протоколов визитаций. Рассмотрены биографические сведения монахов, проводивших ревизии монастырей.

Ключевые слова: визитация, василианы, монастырь, монах, биография.

Yuriy Stetsyk

THE VISITATORS OF THE BASILIANES MONASTERIES IN THE PEREMYSHL EPARCHY OF THE SECOND HALF 17-TH CENTURY: THE BIOGRAPHICAL REVIEW

The modern approaches for the study of the protocol visitations are analysed. The source characteristic of the visitation documentation are shown. The archival collections are determined, where the descriptions of the basilian monasteries are saved. The personnel of the visitations commissiones and their functional purpose was shown. The classification of the visitations protocols are proposed. The biographical information of the monks are considered, which revisions of the monasteries are conducted.

Key words: visitation, basilianes, monastery, monk, biography.